

Ο ΓΚΑΙΤΕ ΣΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΕ ΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

Ποίηση και μουσική είνε δύο τέχνες που έχουν στενάτατη συγγένεια μεταξύ τους γι' αυτό είνε παράξενο πώς υπάρχουν μουσικοί που δέν νοιούθουν τὸ βέλγητρο τῆς ποίησης, καθὼς και ποιητές, που δέν γοητεύονται ἀπὸ τὴν ὑπερβλητικὴ δύναμη τοῦ ἤχου. Γιατί είνε λάθος βέβαια νὰ νομίζουμε, πὼς μόνο τους κοινὸ στοιχεῖο είνε ὁ ρυθμὸς. Ὑπάρχουν ἀστροφές, που δέν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ ἄλλη μελωδία, ἀπὸ αὐτὴν, που τὸς δίνουν ὁ ἴδιος τους ὁ λέξεις μὲ τὴ σειρά που είνε βάλ- μένες. Τὰ ὠραιότερα σονάτα τοῦ Λορέντσου Μαβίλη, παραδειγματικὸς χάρην, τοῦ Jose - Maria de Herédia, ἕνα πλῆθος ποιήματα τοῦ Παλαμά, τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ Verlaine, τοῦ Haraucourt, τοῦ Goethe, τοῦ Novalls, τοῦ Hildebrill, ἂν δέν χάνουν, ὅταν μελοποιήθουν, δέν κερδίζουν ὅμως καὶ σπουδαία πράγματα καὶ τοῦτο γιατί ἔχουν ἤδη τὴ μελωδία μέσα τους, είνε δηλαδὴ μονάχα τους μουσικά. Αὐτὸ λοιπὸν θὰ ἦταν ἀδύνατο, ἂν τὸ αὐτὸ τοῦ ποιητοῦ τους δέν ἦταν εὐαίσθητο στὸν ἤχο. Καὶ πάλι είνε ὀρισιμένα τραγούδια, ὅπως τῶν μεγάλων δημοσῶν τοῦ Λίντε, που δίνουν τὴν ἐντύπωση πὼς ἤχος καὶ λόγος ἔχουν ἐξ ἀρχῆς χυθῆ στὴν ἴδια φόρμα ἔχουν συγγραφεῖς, ἔχουν ἀποτελέσει κῆτι τὸ ἐνιαῖο καὶ τὸ ἀδιάσπαστο πιά. Μὰ κι' αὐτὸ θὰ ἦταν ἀδύνατο, ἂν ὁ μουσικός δέν ἔμπαινε, ὄχι μονάχα στὴ γενικὴ ποιητικὴ ἔννοια, μὰ καὶ σ' αὐτὴ τὴν ὄργανικὴ οὐσία τῆς λέξης, δέν δεχόταν δηλαδὴ ἰσχυρὴ τὴν ἐντύπωση, που ἂς φέιει καὶ καθαρὸς ἀκουστικά.

Κι' ὡς τόσο, καὶ γι' αὐτὸν τὸν Goethe, γιὰ πολὺ ἐπικρατοῦς τῆς φύσῃ, πὼς καὶ ἐλάχιστα ἀπὸ τὴ γνώμη γιὰ τὴ μουσικὴ ἦταν προικισμένος, καὶ πλημμελέστατη μουσικὴ κατάρτιση εἶχε. Τὴν ἀδικαιολόγητα ἐφαλομένη αὐτὴ ἰδέα γιὰ τὸν μεγάλου ποιητῆ—πὸ ὀφές, φέρῃ ὁ στίχος του κυριολεκτικὰ τραγουδεῖ—στήριζαν, καὶ ὕστερα ἀκόμα ἀπὸ τὴ σοφὴ του ὀργανωστικὴ τοῦ μουσικοῦ τμήματος τοῦ θεάτρου τῆς Βαϊμάρης, στὴ στάση του ἀπέναντι τοῦ Μπετόβεν κυρίως, ἀλλὰ καὶ ἀπέναντι τοῦ Βέμπερ καὶ τοῦ Σούμπερτ, που μ' ἦταν αὐτὰ τῶσαν στίχων του τὴν ὀμορφιὰ ὑπογράμμισεν μὲ τὴν ἀκατανίκητη γοητεία τῆς μουσικῆς. Τὴν μνήμη τοῦ ποιητῆ προσπαθεῖ καὶ καταρθώσῃ ν' ἀποκαταστήσῃ ὁ Román Rollán, στὴν τελευταία ἐξάτομη μελέτη του γιὰ τὸν Μπετόβεν—πέρνοντας ἀφορμὴ ἀκριβῶς τῆς σχέσεως τῶν δυὸ μεγάλων σύγχρονων Γερμανῶν Τιτάνων τοῦ πνεύματος—μὲ τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς ἀξιέπαινα προσηκτικῆς καὶ λεπτόλογης ἔρευνας, που φέρνει σὲ φῶς καὶ συγκεντρώνει ἕνα πλῆθος πολυτίμες πραγματικὰ διαφωτιστικῆς ἐνδιαφέρουσας λεπτομερείας. Καὶ μὰς λέει πρῶτα, πρῶτα δὲ ἀπὸ τὰ παιδικὰ του ἀκόμα χρόνια ὁ Γκαίτε ἔλαβε μιὰ βαθειὰ πολυπλευρὴ μουσικὴ μόρφωση, που τὸ ἐπέτρεψε ἀπὸ τὴ Φραγκφούρτη ἀκόμα νὰ ἀσχοληθῆ μὲ τὴ μελέτη τῶν ἰταλικῶν τραγουδιῶν καὶ τῆς ἰταλικῆς ὄπερας καὶ πὼς ἀργότερα, στὴ Λειψία, μελέτησε τὸ γερμανικὸ «Σίνγκισπιλ» καλλιέργησε τὴ φωνή του, κατέγινε σὸ πᾶσι καὶ πολὺ ἀργότερα—ὅταν πιά εἶχε πατήσει τὰ σαράντα μ' ὅλες του τῆς ἀσχολίες τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴ μουσικὴν ἦταν τόσο ποῦ ἐπιδόθηκε καὶ στὴ σπουδῆ τοῦ βιολοντελλοῦ. Αὐτὸ βέβαια δέν ἔμποδίζει νὰ παραδέχεται ὁ συγγραφεὺς, πὼς ὁ ποιητῆς ἦταν τύπος πρὸ πάντων ὀπτικὸς καὶ πὼς ἀπὸ

ὅλες τῆς μουσικῆς περισσότερο ἀγαποῦσε αὐτὴν, που τὸ πρῶτον τὰ πλατιά, τὰ ἀτύθμενα μάτια του. Εἶχε ὡς τόσο ἕνα ἐξαιρετικὸ εὐαίσθητο αὐτί. Ἀποστροφέναν π. χ. τοὺς σκελούς γιὰ τὰ γαυσιάζματα τους, καὶ σφουγιάναν τῆς μεγαλοπόμεijs γιὰ τὸ μεγάλο τους θόρυβο. Αὐτὴ του ἡ—ὄς τὴν ποίμει ἔτσι—ἀδυναμία τῶν νεύρων του, τὸν ἔκανε νὰ πάρη τὴν ἀπόφασιν ν' ἀποτραβηθῆ στὴ Βαϊμάρη. Ὡς τόσο τὸν πλοσίον, τὸν ὠραῖο ἤχο τὸν ἐχαίροταν ὀλόψυχα. Μπόρσεε κι' ὁ ἴδιος νὰ διατηρήσῃ τὸν ἐξαίσιον ἔμπρο τῆς φωνῆς αὐτῆς κι' ἔγραφε τῆς ἀδελφῆς του Φάνυς, πὼς θὰ ἐμποροῦσε, ἂν τὸ ἤθελε, νὰ ἀντιχῆσει πάνω σὲ δέκα χιλιάδες πολεμιστεῖς!

Κι' ὁμως, ἂν δέν μπόρσεε ν' ἀγαπήσῃ τὴ μουσικὴ τῶν ρωμαντικῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ Μπετόβεν, τὸ βαθύτερο αἴτιον είνε ὁ ὄγκος τῆς ὀρχήστρας που τὴν καθιστοῦσε ἔτσι θορυβώδη. Εἶνε ἀκόμη ἡ ἐλευθερία που ἔδωσε ὁ ρωμαντισμὸς στὴ μουσικὴ νὰ ἐκφράσῃ εὐλογιωτέτερα τοὺς ἀνθρώπινους πόνους. Ὁ Γκαίτε γεννήθηκε ρωμαντικὸς καὶ ἐκοπίασε πολὺ, γιὰ ν' ἀποκαταστήσῃ μέσα στὴν ψυχὴ του τὴν ἰσορροπία, που χερῆζει ἡ κλασσικὴ τέχνη. Ὁ μεγαλοτέρος ὄβλος τῆς ζωῆς του ἦταν, ὅτι κατάρθωσε νὰ ἡρεμήσῃ. Καὶ ἡ ἡρεμία αὐτὴ τὸ ἦταν πολυτιμὴ, δέν ἔμποροῦσε νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ τὸ ξεφύγῃ. Γι' αὐτὸ ἀγάπησε ὄλους τοὺς κλασσικοὺς καὶ τοὺς προκλασσικοὺς: τὸν Μπάχ, τὸν Χαίντελ, τὸν Γκλόκ καὶ πρὸ πάντων τὸν Μότσαρτ. Ἡ ἐντύπωση που εἶχε ἀκούοντας Μπάχ καθὼς τὴν ἐκφράζει σ' ἕνα γράμμα του μὲ τὴ φράση ἐμοῦ φαίνονταν, πὼς ἄκουγα ἀπὸ μακριὰ τὴ βουτῆ τῆς θάλασσας—δὲ διαφέρει πολὺ ἀπὸ τὸν χαρακτηρισμὸ που δίνει γιὰ τὴ μουσικὴ τοῦ μεγάλου κἀντορα, σχετίζοντάς τὴν μὲ τ' ὄνομά του, ὁ Μπετόβεν: Τὸν λένε Μπάχ (μωράκι) ἔνω θάπρεπε νὰ τὸν λένε θάλασσα». Εἶνε μιὰ σὺμπτυων γνωμὸν ἐδῶ, που τιμᾶει ἀναντιρρητὰ τὸν ποιητῆ. Ἐπειτα ἡ κατανοηθῆ του, ὁ μεγάλος του θαυμασμὸς γιὰ τὴ μουσικὴ τοῦ Μότσαρτ. Γοητεύεται ὅταν ἀκούει τὴν «Ἀπαγωγή ἀπὸ τὸ σαράνι» καὶ ἀπὸ τὴ στιγμή αὐτῆ, σὸ θεατρικὸ που διευθύνει στὴ Βαϊμάρη, ὁ Μότσαρτ κυριαρχεῖ. Ἐνῶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα ἔργα, που ἀνέβασε ἐκεῖ, κανένα δέν ἔκανε περισσότερες ἀπὸ 12 παραστάσεις, ὁ Μότσαρτ ἐκράτησε τὴ σκηνὴ του 82 φορές μὲ τὸ «Μαγεμῆντο του Αὐλοῦ», 68 μὲ τὸν Ντόν Ζουάν, 49 μὲ τὴν Ἀπαγωγή, 33 μὲ τὸ Ἔτσι κάνουν ὄλες, 28 μὲ τὸν Τίτο καὶ 19 μὲ τοὺς Γάμους τοῦ Φυγαρῶ. Καὶ ὅταν σὲ κάποιο γράμμα του ὁ Σίλλερ του γράφει, «Ἐἶχα νομίσαι πὼς, ὅπως ἄλλοτε ἡ τραγωδία ἀναπήσῃ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χοροὺς τοῦ Βάκχου, ἔτσι καὶ τὰρα θ' ἀναπηθῆσῃ ἀπὸ τὴν ὄπερα καὶ θὰ ἔσαναγεννῶταν μ' ἕνα παρῶστημα ἀρχοντικότερο, γιατί βρισκα, πὼς ἡ ὄπερα ἀποτραβιέται ἀπὸ τὴ βουλικὴ μῆμηση τῆς φύσης καὶ μ' αὐτὴν ἡ τέχνη φτάνει σὸ ἐλεύθερο παιχνίδι», ὁ Γκαίτε τοῦ ἀπαντᾷ: «Τίς ἔλπιδες γιὰ τὴν ὄπερα θὰ εἶτε νὰ πρᾶγμα- τοποιούνται, ὅσο ἀπόλυτα ἴσως δέν τὸ περιμένατε, ἐδῶ καὶ λίγον καιρὸ μὲ τὸν «Ντόν Ζουάν» τοῦ Μότσαρτ. Εἶνε μόνο κρίμα, πὼς μὲ τὸ «θάνατο τοῦ Μότσαρτ τὸ

Έργο αυτό καταδικάζεται να μείνει μονάκριβο. Κάθε έλπιδα για μιá επανάληψη για μιá συνέχιση μ' αυτό έχασθηκε.

Είπε άραγε πολλοί σύγχρονοι του, που ένοιωσαν τόσο κατάθραθα, τόσο πλείρα το δημιουργικό έργο του Μότσαρτ; Είπε πολλοί που μπόρεσαν να τó κρύνουν με τόση συντομία, τόσο σωστά, τόσο απόλυτα δίκαια;

Έπειτα ó χαρακτήρισμός του για τή μουσική δου-
ματιού και πρό πάντων για τήν του τέλεια μορφή της, τó κουαρτέτο έργόδου:

«Άκουει κανείς — γράφει σε κάποιον φίλον του — τέσσερους μυαλωμένους ανθρώπους να συνομιλούν κι' έχει δλοκάθαρα τήν έντύπωση πώς κάτι έκέρδισε ακού-
οντάς τους και πώς γνώρισε τó βαθύτερο «έγώ» τού καθενός».

Είπε ζήτημα, άν ειπώθηκε ποτέ από καθαυτό ειδι-
κό, φωτεινότερος όρισμός τού μουσικού αυτού έτους, που ó καλύτερος συνθέτης, τού έμπιστεύθηκαν τις πιό άγαπημένες τους Ιδέες.

Πού λοιπόν βρίσκεται ή μουσική άνικανότης τού Γκαίτε; Τι είναι εκείνο που θά μπορούσε να μάζ την πιστοποίηση;

Τό γεγονός πώς δέ μπόρεσε να συλλάβη τó μεγα-
λειό ενός Μπετόβεν να συγκινηθή από τó θέλητρο μιás μελωδίας τού Σοπμπερ, να δονηθή από τόν αυ-
θορμητισμό μιás έκρηξης τού Βέμπερ! Όμως ó Γκαί-
τε δέν άρνήθηκε τίποτα από όλα αυτά. Άπέφυγε μο-
ναχά να άφήση ά να παρασυρθή, άπέφυγε να τούς ύπο-
τάξη, άκριβώς γιατί ή μεγάλη του φρονιδία ήταν να
μη χάσει τήν κυριαρχία επάνω στόν εαυτό του. Άπό τή
φύση είχε πλαστή τύπος βιουσιακάκος. Μά τή δύναμη
της βέλτησης του έγινε τύπος Άπολλώνειος και αυτό ά-
γωνίστηκε να μείνη. Όταν συγκεντρώσης δλη σου τή
δύναμη για να πιστέψης πώς ύστερα από κάθε σου πι-
θανή άποτυχία μπορεί να ξαναρχίσης τή ζωή σου, όπως
ή κάθε μέρα άρχίζει μ' ένα καινούριο γλυκό χάραμα,
και τó έπιτύχης, δέ μπορεί ν' άφήσης να σου φύγη μέ-
σα από τά χέρια σου ή δυσκολώτατη αυτή νίκη σου.
Γι' αυτό γύρω στά 1817 άκουσε σ' ένα του ταξίδι τó
τραγούδι μιás «χαμένης άγάπης» που έλεγε: «Άγά-
πησα και δέν άγαπώ πιά, γέλασα και δέ γελώ πιά» Ε-
γραψε με πείσμα στο τραπέζι τού ξενοδοχείου του
«Άγάπησα, μά μόνο τώρα άρχίζω ν' άγαπώ καλά...
Σήμερα όπως και χτές λαμποκοπάει τó άστρο. Μείνε
μακριά από τά κεφάλια, που ή συντριβή τά κάνει να
σκύψουν. Ζήσε πάντα σάν νάχης μόλις τώρα άρχισει
να ζής!» Έτσι άντέδρασε στή συγκίνηση της συμπό-
νις. Και σίγουρα αυτό μέσα του θά τó γιόρτασε σάν
ένα μεγάλο του καινούργιο θρίαμβο. Άλλοι ζητούν
άπό τήν Τέχνη να τούς άπαλύνουν τήν ψυχή: ó Γκαίτε
της γύρευε να τού τή δυναμώση, να τού μεγαλώση τήν
άγάπη για τή ζωή, να τού στερεώση τήν ήθικη πίστη,
τή δραστηριότητα, τή διαύγεια τού μυαλού, τή δύναμη

της λογικής. Όταν στά 1787 έταξείδευε στήν Ίταλία
Έγραψε: «Στή μουσική μου άρέσει τó ένθουσιαστικό». Ό-
στερα από 40 περίπου χρόνια τόν Ίούλιο τού 1826
γράφει με άλλα λόγια τó τβιο πράγμα: «Έχω ανάγκη
άπό μουσική ζωηρή, ένθουσιαστική, για να με συνεπά-
ρει για να με στριψή». Δέν μπορεί κανείς να τόν κα-
τηγορήσει για δαστάθεια, ούτε να πη πώς δέν ζέρει τί
γυρσει: δέν θά του στάθηκε πολύ εύκολο να γίνη δλό-
μπος. Φτάνει να θυμηθοίμε τόν «Βέρθερο» του για να-
μαστε απόλυτα βέβαιοι γι' αυτό. Μά όταν τέλους πάν-
των τó κατάρθωσε, θά ήταν άνακολούθητα ν' άφήση ά
γκρεμιστή τó οικοδόμημα, που έστριψε. Κ' έφύλαξε τόν
τίτλο. Έφύλαξε τόν κόσμο που άπόχτησε όσο και άν
αυτό τού στερεώσε τήν εύχάριστη να ξαναβρεθή κά-
ποτε στόν άλλο, στόν φυσικό του κόσμο. Γιατί εζέρε
πώς τó γλύστρημα ήταν εύκολο και τó ξαναγύρισμα
πιά δδόνατο.

Αλλά όλα δέν άνάγκασαν να άποτρέψη με τρόπο
τó πρόσωπο από τή μουσική που άποτελούσε τή εκ-
φραση της εποχής του. Άσφαλώς θά ήν έννοιωθε τή
μουσική αυτή, και άριζιμένος θά παρασυρόταν από τόν
τελειότερο εκπρόσωπό της, τόν Μπετόβεν. Άλλ' αυτό
άκριβώς δέν τó ήθελε. Και άγκιστρώθηκε—πού μπο-
ρούσε νάβρη πού σίγουρη σανίδα σωτηρίας:—στήν εκ-
κλησιαστική μουσική τού Μπάχ.

Στό τέλος - τέλος, όταν στό περιβάλλον του δέν κα-
τάρθωσε νάβρη τó δεύτερο «Έγώ» του, που όπως τόσο
ζωηρά είχε ποθήσει, θάγραφε τή μουσική για τόν «Ψά-
ουστ» του έφθασε να πείσει τόν εαυτό του πώς: «Ή
άξια τού ανθρωπίνου λόγου είναι πολύ πολύ άνώτερη
άπό τήν άξια τού τραγουδιού. Τίποτα δέν συγκρίνεται
μ' αυτόν: Τά λυγισμάτα του, οι μετατροπές του, είναι
άναριθμητες για τήν έκφραση τού αισθήματος. Τό τρα-
γουδι αυτό καθεαυτό πρέπει να γυρσει στόν άπλό λό-
γο, όταν χρειάζεται να φτάσει στίς κορφές τού δραμα-
τικού και της συγκίνησης. Αυτό τήχουν καταλάβει δλοι
ó μεγάλοι συνθέτες».

Και συμπεραίνει ύστερα από αυτά ó Ρομάν Ρολλάν:
«Έτσι ή μουσική δέν είναι γι' αυτόν όπως τήν έννο-
ούν οι μεγάλοι μουσικοί τó κορόφωμα τού λόγου, άλ-
λά ó ποιητικός λόγος είναι τó κορόφωμα της μουσι-
κής».

Τό πιστέψε όμως πραγματικά αυτό ó Γκαίτε ή ήταν
και ή γνώμη του αυτή, κάτι, που με τή δύναμη της
άκατανίκητης θέλησης του υπέβαλε στόν εαυτό του,
για να γλυκάνη όσο μπορούσε τήν παραιτηση που ύπο-
κρέωθηκε να κάνει από μιá ζωηρή έπιθυμία που με
τόση στοργή χρόνια δλόκληρα διατήρησε για τή μελο-
ποίηση τού μεγάλου του έργου;

Ποιός θά μπορούσε να μάζ άπάντηση στό έρώτημα
αυτό, που αθόρμητα άνεβαινει από χείλη ύστερα από
δσα έβρουμε για τήν άκατάβλητη αυτή, πραγματικά
Όλμπικη, προσωπικότητα;